

A close-up portrait of an elderly man with a balding head and a slight smile, wearing a dark suit, white shirt, and patterned tie. The background is a plain, light color.

**EGY ÉLET AZ (I)GAZSÁGSZOLGÁLTATÁS
KUTATÁSÁNAK SZOLGÁLATÁBAN**

ZINNER 70

TARTALOM

Tabula gratulatoria	11
Boross Péter: Zinner Tibor, az (i)gazságszolgáltatás kutatója	15
A kötet szerzői	17
Interjú Zinner Tiborral (Kiss Dávid–Rácz János)	21

KÖSZÖNTÉSEK

Interjú Porkoláb Alberttel	57
Kováts Dániel: A Hatóság hálójában	63
Répásiné Czető Erzsébet: Nyelv – társadalom – politika	70
Kaiser Mihály: Öregdiákok, ha találkoznak... ..	76
Kubassek János: A „Terra Incogniták” tudós történésze	79
Karsay Ferenc–Karsay Enikő: Zinner, a Tanár-Barát	83
Bárándy Péter: Z. T. – LXX	88
Szamosvölgyi Péter: Dr. Zinner Tibor születésnapj köszöntése	89

ÉRTÉK ÉS MÉRTÉK

Monok István: Imitatio Christi, Stultifera navis, Stultitiae Laus	95
---	----

TÖRTÉNELEM

Oláh Tamás: A protestánsok és katolikusok viszonya Tokaj-Hegyalján 1692–1693-ban három forrás tükrében	109
Ifj. Barta János: Egy feltörekvő megyeszékhely a 18–19. század fordulóján	127
Réfi Attila: Hét évtized fegyverben	132
Hermann Róbert: Számonkérés 1849–1850-ben	138
Orosz István: A kiegyezésről százötven év múlva	151
Kárbín Ákos: A második Wekerle-kormány és az 1907. évi gazdasági kiegyezés	157
Pók Attila: A magyarországi antikommunizmus gyökereiről	167
Orosz László: Antiszemita megnyilvánulások a hazai német mozgalom sajtójának korai időszakában	180
Szakály Sándor: „...az államérdek azt kívánja, hogy az első háborús bűnös a legsúlyosabb büntetéssel sújtassék”	196
Andaházi Szeghy Viktor: A Szovjetunió elleni harcok személyi veszteségei az 1941. évi hadműveletekben	203

Zombori István: A „szegedi gondolat” születése és Vas Zoltán	216
Haraszi György: „Kisegítő toloncház” a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézetben, internálótábor Kistarcsán és Csepelen	222
Bank Barbara: Adalékok a komáromi Csillagerőd internálótábor történetéhez (1945–1946)	235
Mikó Zsuzsanna: A Szovjetunióból hazaszállított hadifoglyok elhelyezésének problémái	247
Izsák Lajos: Az ÁVH, Mindszenty és Esterházy Pál	253
Soós Viktor Attila: Rajk László külügyminisztersége	263
Gecsényi Lajos: Hogyan tovább?	273
M. Kiss Sándor: Adalékok Nagy Imre politikai portréjához	282
Rácz János: Adalékok a 1956-os forradalom és szabadságharc bukását követő alap- és középfokú oktatási „politikához”	295
Bikki István: A Minisztertanács Személyügyi Titkársága	302
Kiss Dávid: ’56-os magyar menekültek osztrák szemmel	311
Gecsényi Patrícia: Ötvenhatos magyar menekültek Ausztriában	320
Farkas Judit Antónia: Üldözöttek. A menekülés stációi a Demeter család élettörténetében	328
Forrásközlés egy forrásközlés megjelenéséről	338
Somorjai Ádám OSB: Magyar vonatkozások Agostino Casaroli levéltári magángyűjteményében 1962–1995	345
Marinovich Endre: Nemzetközi gazdasági kapcsolatok a tervutasításos rendszerben	354
Ujváry Gábor: Tudomány és politika válaszútján	359

A JOG VILÁGA

Mezey Barna: A büntetési rendszer változásai a 18. század fordulójának kodifikációjában	373
Ibolya Tibor: Az 1918-as illavai fegyenckitörés és váci sortűz igaz története	384
Bódiné Beliznai Kinga: A bírói kar „szorongatása” az 1920-as években	396
Nánási László: A Rákosi-korszak büntetőjog-alkotása	404
Vókó György: A homálytakarta áldozatokról	414
Révész T. Mihály: Szakbírák vagy népbírák	421
Hollósi Gábor: Bernolák Nándor igazolása	429
Estók József: A börtönügy Magyarországon 1945-től az 1950-es évek elejéig	435
Kahler Frigyes: A Földes-per történelmi háttere	446

Kiss Réka: Ügyészek a megtorló gépezetben	454
Varga Zsuzsanna: A „szocialista törvényesség” színe és visszája	469
Noszkó-Horváth Mihály: A semmissé nyilvánított törvénysértő emelésekhez kapcsolódó kárpótlások	477
A magyar igazságszolgáltatás az európai integráció sodrásában	491
Darák Péter: Kelet-európai igazságügyi reformok	495
Kónya István: Tanúvédelem és különleges bánásmód A 2017. évi XC. törvényben	524
Ritter Ildikó: Kis pszichoaktív történelem – avagy milyen színű a kaméleon, ha tükörbenéz?	532

ANTISZEMITA MEGNYILVÁNULÁSOK A HAZAI NÉMET MOZGALOM SAJTÓJÁNAK KORAI IDŐSZAKÁBAN

A magyarországi német nyelvű sajtó hosszú és gazdag múltra tekint vissza.¹ A XVIII. század 30-as éveiben elinduló (ezzel a magyar nyelvű mintegy fél évszázaddal megelőző) hazai német hírlapirodalom legfontosabb felvevőpiaca – nem megelégedve a művelt nemesi és az értelmiségi rétegekről – alapvetően a városi polgárság volt: annak növekvő hírigényét szolgálta ki egyfelől, míg másfelől a külföldet informálta a magyarországi történetésekről.² E városi polgárság a magyarországi polgárosodás közismert fejlődési útja nyomán döntően németajkú volt, ám amikor a XIX. század végén, immár a felfokozott nacionalizmus(ok) korában, egy szűk német elit a magyarországi német nemzetiségi mozgalom megszervezése érdekében tömegbázis után nézett, szomorúan kellett tapasztalnia, hogy épp őrá nem építhet. A városok német lakosságát ugyanis számos, a mondott cél ellenében ható ideológia érintette már meg, identitásuk nem német volt, hanem legalábbis kettős, nagy tömegeik magyarrá asszimilálódtak (s olykor akár kimondottan türelmetlen neofita magatartást tanúsítottak önnön német véreikkel szemben), míg mások a nemzetiségi kérdés iránt feltűnően immunis politikai erők (a magyarországi munkásmozgalom német gyökereken hajtott ki) követőiként mutattak érdektelenséget.³ Tény azonban,

¹ A téma nélkülözhetetlen adattárai *RÉZ, Heinrich*: Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn von Beginn bis 1918. München, Verlag für Hochschulkunde, 1935, valamint *RÓZSA Mária*: Deutschsprachige Presse in Ungarn 1850–1920: I. Teil. Zeitschriften und Fachblätter. Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, 9 (2001). 7–198, és Uő.: Deutschsprachige Presse in Ungarn 1850–1920: 2. Teil. Zeitungen. Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, 11 (2003). 59–141.

² *RÓZSA Mária*: A magyarországi német nyelvű sajtó a kezdetektől 1944-ig (Vázlat). Magyar Könyvszemle, 1993/2. 224–230, 225.

³ A polgárosodással összefüggő asszimilációs folyamat különböző fázisainak összefoglalása *PUKÁNSZKY Béla*: Német polgárság magyar földön. Budapest, Lucidus, 2000. – A munkásmozgalmi kapcsolatokhoz *ERÉNYI Tibor*: A németiség, a szociáldemokrácia és a szakszervezeti mozgalom Budapesten. In: *HAMBUCH Vendel* (szerk.): Németek Budapesten. Budapest, Fővárosi Német Kisebbségi Önkormányzat, 1998. 85–89; *GLATZ Ferenc*: A magyarországi németiség az ipari fejlődés korában, illetve *SÍPOS Péter*: A magyarországi németiség és a munkásmozgalom viszonyának egyes kérdései. Mindkettő In: 300 éves együttélés. A magyarországi németek történetéből. I. köt. Budapest, Tankönyvkiadó, 1988. 87–97 és 107–113; valamint *WEIDLEIN, Johann*: Deutsche Führer der ungarischen Arbeiterbewegung. Südostdeutsche Vierteljahresblätter, 1963/2. 91–94.

hogy a 'deutschnational' érzület, egyes erdélyi szász köröket nem számítva, hiányzott a hazai német városi polgárságból, ennek megfelelően a német nyelvű sajtóban sem tudott megkapaszkodni e vonulat egészen az I. világháború végéig.

A hazai német sajtó történetének korszakolását a szakirodalom már elvégezte,⁴ ennek során pedig azt is világosan megállapította, hogy a kezdetektől kb. 1820-ig tartó első korszak lapjainak a felvilágosodás eszmeiségén nyugvó karakterjegyei már a második korszaktól (a reformkorban) kiegészülnek egy új vonással, nevezetesen a zsidó újságírók számottevő befolyásával,⁵ ami aztán a rákövetkező korszakokban (a neoabszolutizmus, majd pedig a dualizmus időszakában) sem csökken, inkább még tovább erősödik.⁶ A zsidóságnak a hazai német nyelvű sajtóhoz való kapcsolódását ama általános tendencia magyarázza, miszerint az eltérő helyi viszonyok közül több hullámban Magyarországra áttelepülő zsidók beilleszkedése a kelet-közép-európai német műveltséghez való kapcsolódás jegyében zajlott.⁷ A kiegyezést követően a németajkú városi polgárság gyors elmagyarosodása folytán a német nyelvű sajtó határozott jelentőségvesztésének kellett volna bekövetkeznie – hogy ez mégsem történt meg, abban jelentős részt kell tulajdonítanunk a német nyelven fogyasztó zsidó újságolvasó közönségnek. A főváros kétnyelvű közegében a magyar nyelvű sajtó térnyerésének lassúságát mi sem bizonyítja jobban, minthogy – 1875-ben – a német nyelvű (hazai és külföldi kiadású) sajtótermékek előfizetőinek száma csaknem háromszorosa volt a magyar nyelvűekének.⁸ A századforduló táján szárba szökkenő német nemzetiségi mozgalom számára azonban e német sajtó szellemisége, politikai prioritásrendszere és társadalmi beágyazottsága, gazdasági háttere és vele szerkesztőségi összetétele teljességgel vállalhatatlan volt. A budapesti német nyelvű napilapokat – hat ilyen létezett a XX. század elején⁹ – a német népi érdekek elárulójának, a zsidó destrukció eszközének tekintették.

⁴ FRIED István: A magyarországi német nyelvű sajtó kutatásának kérdései. Magyar Könyvzemle, 1983/1. 89–101.

⁵ OSZTERN Rózsa: Zsidó újságírók a magyarországi németnyelvű időszakai sajtóban, a „Pester Lloyd” megalapításáig, 1854-ig. Budapest, Pfeifer, 1930.

⁶ UJVÁRI Hedvig: Zsidó újságírók a magyarországi német nyelvű időszakai sajtóban a Pester Lloyd megalapítása után. *Múlt és Jövő*, (2010) 3. 40–50, ill. Uő.: Der jüdische Beitrag zum deutschsprachigen Pressewesen in Ungarn. Ein Überblick. In: MARTEN-FINNIS, Susanne–NAGEL, Michael (szerk.): Die Pressa / The Pressa. Internationale Presseausstellung Köln 1928 und der jüdische Beitrag zum modernen Journalismus / International Press Exhibition Cologne 1928 and the Jewish Contribution to Modern Journalism. Bremen, Lumiere, 2011. 393–408.

⁷ VÖRÖS Károly: A budapesti zsidóság két forradalom között, 1849–1918. *Kortárs*, 1986/12. 100–117.

⁸ UJVÁRI H.: Zsidó újságírók i. m. 42.

⁹ Pester Lloyd (1854–1945), Neues Pester Journal (1872–1925), Politisches Volksblatt (1875–1920), Neues Politisches Volksblatt (1877–1940), Neues Kleines Journal (1897–1917), Neues Budapester Abendblatt (1899–1920).

Velük szemben szerveződött meg – hangsúlyosan keresztény alapokon – a népi német [volksdeutsch] sajtó, mely az idővel majd Volksbunddá radikalizálódó hazai német mozgalom későbbi visszatekintései szerint¹⁰ azt a feladatot tűzte ki maga elé, „hogy a tősgyökeres németiségben újra felébressze, ébren tartsa és megerősítse a német népi öntudatot.” Ebből következően „a népinémet sajtó az újságírás egy olyan sajátos fajtája, amelynek különleges jellegét a harcias hangnem adja.” E sajtó mindig hű lenyomata a mozgalom állapotának, mivel „a sajtó és a mozgalom kéz a kézben járnak.”¹¹ A csonka-országi népi német mozgalom sajtója nem a közismert *Sonntagsblatt*-tal,¹² a neves germanista egyetemi tanár és a mozgalom vitathatatlan vezérégyénisége, Bleyer Jakab által 1921 őszén megalapított hetilappal vette kezdetét. Kevésbé ismert tény, hogy már az I. világháború utolsó évében is rendelkezésre állt – mégpedig napi megjelenéssel – egy szócső: a *Neue Post*.

A századelő németül megjelenő budapesti napilapjai között ott találjuk az 1897 óta megjelenő – a zsidó Weiss Félix által szerkesztett – *Neues Kleines Journal*t. E kimondottan baloldali irányultságú, szenzációhajhász tényfeltárásokkal operáló, ugyanakkor a konkurens német lapársaihoz képest inkább a szegényebb alsóbb néposztályokat célzó bulvárlapot 1917 augusztusában – a katolikus egyház ekkoriban formálódó és Bangha Béla páter Központi Sajtóvállalatának felállításával¹³ testet öltő expanzív sajtókoncepciója jegyében – felvásárolta az 1907-ben alakult hitbuzgalmi és közéleti egyesület, a Katolikus Népszövetség. Az „idegen szellemű” és „nemzetrontó” gondolatokkal szemben ettől kezdve a „német” és a „keresztény” szellemiség kettős feltételrendszere érvényesült, s a lap karakterét lényegében véve kijelölte a háttérben álló körök konzervatív, vallásos, állampatrióta irányvonala, mely politikailag az integer magyar állam és a dualista együttélés keretrendszere iránti lojalitás erősítését tekintette fő céljának. A tulajdonosváltással a lap kiadó-szerkesztője egy (német származású) katolikus pap lett, az 1920-ban nemzetgyűlési képviselővé is

¹⁰ WIRTHOVEN, Anton Franz Christian [Anton Tafferner! – O. L.]: Die ersten Anfänge der volks-deutschen Presse im Nachkriegsungarn. Deutsche Forschungen in Ungarn, 1941/1. 1–16; TAFFERNER, Anton: Das Bleyer'sche „Sonntagsblatt” (1921–1935). Ein Kampfblatt des ungarländischen Deutschtums. In: Volk und Volkstum im Donauraum. Festgabe für Prof. Dr. Franz Hieronymus Riedl zum 75. Lebensjahr. Szerk.: VEITER, Theodor. Wien, Braumüller, 1981. 101–131, Klein, Bruno: Die volksdeutsche Presse Ungarns. Von den ersten Anfängen bis zum Ende des Weltkrieges. Deutsche Zeitung, 1944. 01. 15. 3–4.

¹¹ WIRTHOVEN, 1941. 1.

¹² FATA, Marta: Jakob Bleyer und das „Sonntagsblatt”. Gründung und Entwicklung des Wochenblattes von 1921 bis 1933. In: Fassel, Horst Szerk. Deutsche Literatur im Donau-Karpatenraum (1918–1996). Regionale Modelle und Konzepte in Zeiten des politischen Wandels. Tübingen, IDGL, 1997. 9–21.

¹³ KLESTENITZ Tibor: A katolikus sajtómozgalom Magyarországon 1896–1932. Budapest, CompLex, 2013.

választott Huber János,¹⁴ aki évtizedes gyakorlati tapasztalatokkal rendelkezett már a német katolikus sajtó szolgálatában.¹⁵ A „német ügy” harcos képviselőt egyelőre (a világháborús összeomlásig) még nem vállalta fel az immár „németté lett” lap, sőt, inkább azt állíthatjuk, hogy a magyar nemzeti érdekek, az ország területi integritásának megóvása, a németek hungarus-érzetének és kettős identitásának fenn-tartása érdekében mutatott fel egyenest példaértékű kiállást,¹⁶ így az egyelőre változatlan címmel továbbvitt lap igazán konfrontatív megnyilvánulásai főképp a zsidó befolyás hangos bírálatában jelentkeztek.¹⁷

A tulajdonosváltás után, 1917. augusztus 3-án a *Neues Kleines Journal* vezércikkben tudatta az olvasókkal, hogy „keresztény orgánummá” változott. „Szégyenletes volt és veszélyes is egyben az eddigi állapot, ahol mindenki, aki nem volt birtokában a magyar nyelvnek, amennyiben napilapot akart olvasni, arra kényszerült, hogy nem keresztény, sőt sokszor akár igencsak keresztényietlen lapokhoz nyúljon.” Pedig „egy keresztény néphez csakis keresztény napilap méltó, és egy keresztény népnek szüksége is van egy keresztény napilapra, mely nem idegen gondolatokat, idegen hasznat és idegen óhajokat szolgál, hanem elsősorban népe valós igényei érdekében kíván síkra szállni.” Ezért is oly fontos siker, hogy a piacon lévő budapesti német nyelvű napilapok mellett, „melyek közül az összes zsidók írják, ezután immár a katolikusoknak is van napilapjuk.”¹⁸

A profilváltás külső megjelenítését szolgálta a lap címének lecserélése. A „zsidó múlttal” történő szakítás és az olvasóközönséghez eljuttatni kívánt új típusú üzenetek jegyében a lap 1917. október 2-án már *Neue Post* címen jelent meg.¹⁹ A mondanivaló és a terminológia az elmúlt két hónap változásait vitte tovább, azaz a nemzetiségi tematika lehető legteljesebb mérséklése mellett kiállt a magyar nemzetpolitika és a keresztény értékrend oldalán, s támadta mindazt, ami veszélyt jelenthet a magyar

¹⁴ Huber kapcsán lásd Nemzetgyűlési Almanach 1920–1922. A Nemzetgyűlés tagjainak életrajzi adatai. Szerk. VIDOR Gyula. Budapest, Magyar Lap- és Könyvkiadó Rt., 1921. 65, valamint HALTMAYER, Josef: Domkapitular Dr. Johannes HUBER. Gerhardsbote (Stuttgart), 1966/7. 3.

¹⁵ Előbb a Westungarisches Volksblatt, majd a Katolikus Népszövetség orgánuma, a Christliches Volksblatt szerkesztőségében tevékenykedett. Vö. Almanach. 65.

¹⁶ OROSZ László: A hazai svábok és a magyar integritás viszonyának kérdéséhez. Bleyer Jakab megnyilatkozásai a Neue Post című napilapban az I. világháború idején. In: VERITAS Évkönyv 2015. Szerk. Ujváry Gábor. Budapest, VERITAS Történetkutató Intézet–Magyar Napló, 2016. 123–145.

¹⁷ E korai időkre visszatekintve Tafferner úgy értékeli, hogy a lap és két névváltoztatáson is átesett utódlapjai hasábjain az antiszemitizmus egyre nőtt, „egész a gyűlöletig minden ellen, ami zsidó.” Wirthoven, 1941. 5–6. – Lásd még az új szerkesztő vezércikkét, HUBER, Johannes: Ungarnland–Judenland. Neue Post, 1918. 09. 13. 1.

¹⁸ Ein christliches Blatt fürs christliche Volk! An unsere Leser! Neues Kleines Journal, 1917. 08. 03. 1.

¹⁹ Az évfolyamszámozás (21. évfolyam) és a folyó évi lapszámok sorszámozása ugyanakkor kontinuuus maradt.

politikai szupremáciára, vagyis a „nemzetrontó zsidó befolyást”, Tisza István – a zsidókat szabadjára engedő – kormányzatát, de még a túlzó, pángermán motivációjú nemzetiségi törekvéseket is. E program hangos képviselőjéhez és a társadalmi támogatottság elnyeréséhez a lap már 1918-ban két fontos támaszra tett szert. Egyfelől a magyarbarát hazai németiség vezéralakja, a nemzetiségpolitikai küzdőterre épp ekkoriban kilépő Bleyer Jakab állt oda a *Neue Post* mögé, s használta azt úgyszólván saját szócsöveként, másfelől a szintén épp ekkor intézményesülni tudó katolikus sajtómozgalom is kebelébe fogadta a lapot, amikor 1918 őszén az betagozódott a Bangha-féle sajtóbirodalomba, hogy aztán – a kommün idején történt betiltása után újjáéledve – a KSV-lapok német tagjaként támogassa a keresztény kurzus politikáját (egyebek mellett a numerus clausus kérdésében).²⁰

A hazai lappiac új, illetve újjáprofilírozott szereplőjeként megkapaszkodó *Neue Post* politikai mozgásterének legnagyobb szabadságfokkal rendelkező eleme volt az antiszemita szellemiség. És ez nem pusztán a korabeli közbeszéd többé-kevésbé általánosan elfogadott gőzkieresztő szelepeként nyerhetett teret,²¹ de legalább annyira „hasznosnak” ígérkezett a német identitást és a népiségi attribútumokat fenyegető számos veszélyforrás közül az adott viszonyok közt még leginkább támadható (azaz politikailag a legkevesebb rosszallást kiváltó, ugyanakkor társadalmilag a legszélesebb mozgósítást előidézni képes) ellenségkép definiálása révén. A zsidóság ugyanis a lap szemében megtestesítette mindazt, amitől óvni kell a magyarsággal való további békés szimbiozisban érdekelt, patrióta, keresztény „deutschungar” népet. A nyugalmat és rendet felforgató baloldali és liberális politikai eszmék terjesztését, a gazdasági lehetőségeknek a meglévő erőfölényre támaszkodó elszívását, az erkölcsrombolást, értve ez alatt a keresztény egyházi tanoktól való eltántorítást és a hagyományokon nyugvó értékrend kiforgatását, de még a hazai németiség egészséges önvédelmi mechanizmusainak elaltatását, vagy épp önirányításának idegen kezekbe átjárszását

²⁰ A Tisza Istvánnal szembeni (távozása után is megmaradó) ellenérzés kapcsán lásd Wer trägt die Schuld daran? Neue Post, 1918. 07. 31. 1. – Bleyer a lapban való szerepvállalása kapcsán lásd *OROSZ L.*: A hazai svábok i. m. – A Központi Sajtóvállalat lapjainak a numerus clausus kapcsán tett megnyilvánulásaihoz lásd *OROSZ László*: A numerus clausus a Bangha-féle katolikus sajtóbirodalom lapjaiban. (Megjelenés alatt a Trianon és a magyar felsőoktatás címmel 2017. 12. 04-én, az Eötvös Collegiumban rendezett konferencia tanulmánykötetében.)

²¹ A „destruktív” gondolatok és a korabeli közvélemény kapcsolatához lásd *BIHARI Péter*: Lövészárkok a hátszágban. Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon. Budapest, Napvilág, 2008, továbbá *SZABÓ Miklós*: Középosztály és újkonzervativizmus. Harc a politikai katolicizmus jobbszárnya és a polgári radikalizmus között. In: *Uő*: Politikai kultúra Magyarországon 1896–1986. (Medvetánc könyvek). Budapest, ELTE–MKKE, 1989.

is. E rémisztő kilátások mindegyikét a példák bő tárházával igyekezett alátámasztani a lap.²²

Az „elzsidósodás” kvantitatív mutatóinak bemutatását még a viszonylagos stabilitás időszakában, tehát a destrukció felülkerekedéseként értelmezett forradalmakat megelőzően megkezdte a lap. 1917 őszén egy olyan – hivatalos adatok alapján összeállított – statisztikát közölt, mely szerint a főváros 17 főgimnáziumának 10 645 tanulója, 11 leánygimnáziumának 8963 növendéke, s végül 5 főreáliskolájának 3777 diákja, vagyis összességében 18 385 középiskolai tanulója vallásilag 42%-ban római katolikus és 42,44%-ban zsidó (6, illetve 8% evangélikus és református mellett). Tehát több zsidó középiskolás van, mint katolikus, holott hivatalosan a katolikusok száma két és félszer nagyobb a zsidókénál. A javak azonban – oldja fel az ellentmondást a lap – valójában a zsidók kezén vannak, ezért azok taníttatni tudják gyermekeiket. Márpedig e szomorú statisztikának még szomorúbb következményei lesznek. Az összes olyan pályát, amelyhez iskolázottság kell, előzönlík a zsidók. A keresztényeknek két hivatás marad: gyári munkások lehetnek, vagy alacsonyabb hivatalokat tölthetnek be. „Szép kis jövőkép Budapest népének!” – hangzik a provokatív zárógondolat.²³

1918 tavaszán Prohászka Ottokárnak a keresztény egyetemi ifjúság érdekében intézett felhívását interpretálta a lap a németajkú olvasóknak. A püspök a munkácsi honvéd regiment állományadatai alapján vonta le ama következtetést, miszerint „minél közelebb jövünk a tűzhöz, annál nagyobb a keresztény férfiak száma, és minél hátrébb húzódunk, annál nagyobb a zsidók száma. Amazok elpusztulnak, ezek mentik a bőrüket – természetesen a magyar kultúra jövője érdekében.” Amíg tehát a hont féltő főiskolásaink az ország védelmét látják el, és ez okból nem tudnak tanulni, addig a zsidók előzönlík a főiskolákat. Hiába véreztünk, figyelmeztet a lap, ha időközben mások foglalják el a kultúra pozícióit.²⁴

Alig egy héttel később egy, a korábbiaknál jóval élesebb hangú eszmefuttatást közölt a *Neue Post*. Egy meg nem nevezett fővárosi lapra hivatkozva azt írta, hogy a fővárosban a kenyérjegyek és egyéb élelmiszerutalványok összesítése alapján meglepő eredmény született: Budapest lakosságának több mint fele, 51,6%-a zsidó. Mindebből a lap szerint néhány következtetés adódik: 1. A zsidóság számára a bankokban és kávéházakban biztonságosabb és kellemesebb az élet, mint odakint a lövészárkokban. 2. Gyors növekedésüket nem a természetes szaporodás, hanem a Galíciából való bevándorlás magyarázza. 3. Budapesten több zsidó él, mint Franciaországban,

²² A német nyelvű lap a következőkben idézett cikkeinek magyar fordítása tőlem – O. L.

²³ Wie es in den Budapester Mittelschulen aussieht. *Neue Post*, 1917. 11. 11. 2.

²⁴ Ein Weckruf des Bischofs Prohászka. *Neue Post*, 1918. 05. 28. 1.

Olaszországban, Angliában és Spanyolországban együttvéve. 4. Összefüggés vélhető a hallatlan drágaság és a felszaporodó zsidóság, nevezetesen annak árfelhajtó és lánckereskedő tevékenysége között. Végül két, stílusában is otromba kérdéssel zárul a cikk: Sikerülni fog-e valaha Magyarország fővárosát a zsidóságtól visszahódítani? Az 1541 utáni török iga évei után meddig fog az új szolgaság tartani?²⁵

„Aki a magyar viszonyokkal tisztában van, annak számára jól ismert tény, hogy a Magyarországot vezető államférfiakat, ahogyan az értelmiséget is, nem magyar szellemiség irányítja. Nincs is tán más ország, mely történelmi nyomvonaláról annyira más útra lépett volna, mint Magyarország. Az egyesületekben és az újságokban, a regényekben és a színpadokon újra és újra azzal a felfogással és érzülettel találkozunk, mely oly idegennek tűnik. Halljuk ugyan a szavakat és értjük is azok értelmét, ám mégis egy egészen idegen jelentésárnyalat tapad rájuk, mely hidegen hagy, sőt, akár belsőleg sért is minket. A szavak mögött húzódó felfogásmód és világlátás olyannyira frivol, minden idealizmustól mentes és a legerőteljesebb materializmustól átítatott, hogy azok inkább taszítóan hatnak mindazokra, akiket a föld mocskától elfordult lelkület irányít.”²⁶ E gondolatokat már a Károlyi-kormány két és fél havi teljesítménye láttán osztotta meg a *Neue Post* az olvasóival, s egyben a bajok gyökerére, a rombolás irányára és eszközeire is azonnal rámutatott: „Ennek az idegen szellemnek, ennek az egészségtelen világlátásnak került búvkörébe az egész magyar szépirodalom, különösen a hírlapirodalom. A Budapesten megjelenő 25 napilap közül 20 a zsidók kezében van. A szépirodalmi lapok csaknem kivétel nélkül, a vicclapok kivétel nélkül zsidók. Azok az ideák, amiket e lapok és folyóiratok terjesztenek, mind destruktív természetűek. Az egyetlen követendő cél az üzlet. A háború első évében ezért voltak a zsidók a legnagyobb háborús uszítók, s épp ugyan-ezen okból lettek ők most a legmegrögzöttebb békeapostolok és demokraták. És saját akarataikra, illetve hasonmásukra formálják át az ország közvéleményét.”²⁷

Ezzel pedig elérkeztünk a zsidóság bűnlajstromának két újabb kimeríthetetlen örök toposzához. Ami a sajtóhegemoniát illeti, a *Neue Post* rövid fennállása idején (1917–1920) igen bőséges forrásanyagot biztosít a kérdés kapcsán összecsapó indulatok dokumentálására.²⁸ E helyütt azonban csupán utalunk e szegmens meglétére,

²⁵ Volkszählung in Budapest. *Neue Post*, 1918. 06. 06. 2.

²⁶ KÖNIG, Anton: Die Juden in den zukünftigen Ungarn. *Neue Post*, 1919. 01. 16. 2.

²⁷ Uo.

²⁸ Lásd (egyebek mellett) Bauer und Prälat. *Neue Post*, 1917. 12. 04. 2; Die Gründungsversammlung des christlichen Zentral-Pressenunternehmens. *Neue Post*, 1918. 06. 14. 1; HUBER, Johannes: Ein Jahr. *Neue Post*, 1918. 08. 01. 1; Die große christliche Pressebewegung und die 'Neue Post'. *Neue Post*, 1918. 09. 14. 1; Wir wollen einen christlichen Staat! *Neue Post*, 1920. 01. 08. 2; KÖNIG, Anton: Das deutsche Volk Ungarns und die Neue Post. *Neue Post*, 1920. 05. 30. 3; LANDPFARRER: Not-

részletes kidolgozására ugyanis egy a közeljövőben megrendezésre kerülő konferencián teszünk kísérletet.²⁹ A másik, az iménti cikkben csak utalás szintjén érintett „ösbűn”, a zsidóknak a világháborúban és a Monarchia szétverésében – egyebek mellett sajtótúlhatalmuk révén – játszott szerepe. Ennek kapcsán érdemes hosszabban is idézni a lap egyik, a közhangulatot szemléletesen visszaadó cikkéből, mely voltaképp az egykori k. u. k. követ, Otto Czernin grófnak³⁰ a bécsi *Das Neue Reich* című hetilapban³¹ *Der jüdische Geist als Hauptursache des Zerfalles der Donaumonarchie* címen megjelent gondolatait adaptálja.

A Neue Post A zsidók győzelme a világháborúban. Ausztria–Magyarország szétverése és a zsidók szerepe című cikke alapvetően abból indul ki, hogy a „nemzetiségi elv, amelynek a birodalom összeomlását rendszerint tulajdonítják, önmagában nem volt képes arra, hogy a sok vihart átélte birodalmat szétfeszítse [...]”. Az etnikai torzalkodásokat azonban, ahelyett, hogy csillapították volna, bizonyos körök még szították is. Czernin olvasatában „a Lajtán túli [osztrák szemszögből Magyarország értendő ez alatt] sémik még az ittenieknél is jobban uralták a teljes nemzeti sajtót. A tisztán zsidó, német nyelvű 'Pester Lloyd' az osztrák–magyar közös érdekeknek nem kevésbé ártott, mint *Az Est* vagy más magyarországi zsidó lap. A magyarság zászlaja alatt a szegény, félrevezetett, szimpatikus ország egész gazdasági életét magukhoz ragadták. A Pest–Bécs gyorsvonaton, úgy Pozsonyig, magyarul beszéltek, aztán Bécsig németre váltottak. Odaát a magyar uralom élharcosai voltak, emitt meg letették magyar felöltőjüket és játszották a 'kedélyes bécsit'. Pedig itt is, ott is, maradtak egyszerűen zsidók. Ausztriában számtalanszor sikerült volna a különféle nemzeti kiegyezéseket keresztülvinni, ha nem hiúsította volna meg a közeledést valamennyi nemzet zsidó sajtója a maga kártékony, fölényes tollával.”³²

Azt, hogy e birodalom kohéziós erővel is rendelkezik, csak nagyon ritkán lehetett megtapasztalni. „Általános volt a meglepődés, amikor 1914 augusztusában

wendigkeit einer deutschen christlichen Presse in Ungarn. Neue Post, 1920. 07. 04. 3–4; Die ungarische Presse. Neue Post, 1920. 08. 19. 1.

²⁹ A zsidó sajtóhegemonia elleni küzdelem a hazai német mozgalom sajtójának korai időszakában (1917–1920). Több nemzetiségű államok keletkezése és felbomlása Közép-Európában. Szeged, 2018. március 2.

³⁰ A Monarchia külügyminisztere, Ottokar Czernin öccséről van szó. A családi háttérhez lásd *LIGETI Dávid*: Békeparti külügyminiszter a Nagy Háború árnyékában. Gróf Ottokar Czernin élete és pályafutása. In: *LUKÁCS István–MAJOROS István* Szerk. Közép-európai arcképcsarnok – 20. század. Budapest, ELTE, 2018. 229–244.

³¹ Az ausztriai politikai katolicizmus neves publicistája, Joseph Eberle által 1918–1925 között szerkesztett lap.

³² Der Judensieg im Weltkrieg. Die Zerstörung Österreich–Ungarns und die Vorarbeit der Juden. Neue Post, 1920. 02. 20. 2.

a Monarchia népei hirtelen 'fölfedezték' összetartozásukat. E rejtély megoldása egyszerűen az volt, hogy a háború kitörésével a zsidó sajtóra szájkosár került, jobban mondva a bűzlő kanális száját elzárták. Mintegy lidércnyomásból ébredve találták meg egymást akkoriban a fölhergelt népek. Amikor aztán – megfélemlítve a zsidó Adler³³ által elkövetett halálos merénylettől – gyöngé kormányok kezdtek lassacskán engedni a zsidó nyomásnak és a méreginjekció ismét működésbe léphetett, akkor meg is indult a gyors lejtmenet [...].”³⁴

Érdekes kérdés ugyanakkor, hogy a zsidóság nem érzett-e veszélyt, saját pozícióinak megingását a Monarchia szétesése által? A lap szerint nem tartottak attól, hogy ők rosszul jöhetnek ki a felfordulásból. „A zsidóság egésze egy birodalom szétesésekor még sohasem rövidült meg, s egy olyan fajnak, mely maga képtelen egységet alkotni, nem is lehet érdeke egy önálló állami egység fennmaradása.” Az ilyen helyzetekre ők mindig is forgatókönyvvvel rendelkeztek. „A bomlás pillanatában a zsidóság két szerepkört vesz fel. Az egyik fosztogatni kezdi a roncsot, a másik elhagyja a süllyedő hajót, hogy aztán máshol újra felbukkanjon. Esetleg egy harmadik kategóriával lehet még számolni, mely a két szerepkört összekapcsolja. [...] Véletlen lenne-e, hogy nálunk, legyőzötteknél, legyünk bár formálisan legyőzöttek vagy képzelt győztesek, mindenütt ugrásszerű fellendülésre tett szert a zsidóság? Semmit sem jelentenek az eltérő zászlók, melyek Izráelt nevesítik az egyes országokban, legyen bár az bolsevik, szociáldemokrata, vagy akár nemzeti republikánus. Befolyást nem vesztett [a zsidóság] sehol sem, ellenkezőleg, mindenütt még arcátlanabb módon nyitotta ki a pofáját.”³⁵

„Zsidóság és forradalom – zárja gondolatmenetét a *Neue Post* – elválaszthatatlan fogalmak.” Az összehangolt rombolás során ösztűzbe mindenütt az alapértékek kerülnek, a szellemi súlypontok, az egyes államok életerejének központi kérdései. „Oroszországban, ahol a cár maga volt a birodalom, az államfő és annak családja ellen irányultak a merényletek, melyeknek hátterében évtizedek óta mindig zsidók álltak. Németországban, amint az a világháború végén, és azóta is megmutatkozott,

³³ Friedrich Adlerről (1879–1960), Victor Adler fiáról van szó, aki az osztrák szociáldemokraták balszárnyának vezéregyenységeként 1916 őszén lelőtte az osztrák miniszterelnököt, Karl von Stürgkh grófot.

³⁴ Der Judensieg im Weltkrieg. Die Zerstörung Österreich–Ungarns und die Vorarbeit der Juden. *Neue Post*, 1920. 02. 20. 2.

³⁵ Uo. A Monarchia utódállamaiban egyértelmű zsidó térnyerést lát a lap. „Még a csehszlovák kormányban is – a nép körében tapasztalható kezdeti antiszemita áramlatok ellenére – mértékadó szerephez jutott[ak], Bécsben a bolsevik Bauer bizonyította, hogy a zsidó gátlástalanság alkalmatlansággal párosulhat, Magyarországon pedig csupán a körülményeknek köszönhető, hogy a zsidóság túl korán vélte magát a helyzet urának s túl hamar fölfedte igazi arcát, így a reakció és az árja szolidaritás újjáéledése megsemmisítette a zsidó gyűjtogatókat.”

a zsidóság volt a militarizmus ellensége. Nálunk pedig, ahol az állam léte a nemzeti-ségek közti kiegyezésen nyugodott, épp a zsidóság tüzelte fel azokat, míg aztán, a széthullást követően, külön-külön még védtelenebbül lettek kiszolgáltatva neki. A világháború egyedüli tényleges győztese – mindeddig – a zsidó.” Ezek után csupán remélni tudja a lap annak a napnak a beköszöntét, amikor lehullik a hályog a szemek-ről, „és amikor azt fogják haladóként magasztalni, aki fegyvert ránt a sémi uralom ellen!”³⁶

Mindez az osztrák–magyar viszony némely aspektusát is más megvilágításba helyezte. Másként tekintettek még Bécs korábbi főpolgármesterére, a Budapestet „Judapestnek” tituláló Karl Luegerre is. „Luegerről korábban Magyarországon csak mint Magyarország legádázabb ellenségéről beszéltek. Aki őt védeni próbálta, annak a veszélynek tette ki magát, hogy a zsidó–magyar sajtó ’schwarzgelb’-ként bélyegzi meg. E befolyás alól akkoriban a keresztény sajtó sem tudta és merte kivonni magát. Ma már azonban sokan másképp látják a dolgokat. Nem minket gyűlölt ő, hanem a magyar álarcot magára öltő s népünket megrontó idegen fajt. [...] Magyarországon egyre többen látják be, hogy nem minden volt rossz, ami Ausztria felől érkezett. Csak most, a háború után találtunk igazán egymásra. Magyar oldalról most, hogy a zsidó ígát leráztuk, megteremtődtek a feltételek arra, hogy az osztrák és a magyar nép viszonyát átalakítsuk. Ha Lueger még életben volna, aggályok nélkül nyújtaná kezét magyar testvéreinek, ám többé már nem a zsidók magyar, hanem a zsidók bécsi igájának lerázására, merthogy Magyarország és Ausztria időközben szerepet cserélt.”³⁷

A zsidósággal szemben táplált ellenérzések (melyek a Monarchia felbomlása révén átélt történelmi traumát, az anarchia iránt vonzódó zsidó nyughatatlansággal azonosított forradalmakat és egyes speciálisan magyar nemzetpolitikai károk okozását egyaránt neki tulajdonították) kiegészülve a „zsidó baloldal” vallásellenességének³⁸

³⁶ Uo.

³⁷ Lueger – Die Ungarn – Mataja. Neue Post, 1920. 03. 20. 2. A cikk címében szereplő Mataja megnyilatkozását a közeledés szükségét föl nem ismerő, negatív példaként említik. „Sajnos még a bécsi keresztényszocialisták között is akadnak rövidlátó emberek. Egyik vezetőjük, Mataja, amikor az osztrák nemzetgyűlésben a magyar kormány Nyugat-Magyarországot illető ajánlatát vitatták meg, heves és gyűlölködő szavaival még a szociáldemokratákon és Renneren is túltett. Mataja, noha tán saját hazájának akart szolgálatot tenni, ám végeredményben csak annak a fajnak a vitorlájába terelte a szelet, mely Magyarországot egyszer már tönkretette, s mely láthatóan Bécsset sem fogja megkímélni. A magyarokkal szembeni gyűlölet egyeseknél láthatóan nagyobb, mint ama ellenséggel szembeni gyűlölet, amellyel Lueger sohasem békült volna meg. Vajon mit szólna Lueger Mataja beszédéhez?”

³⁸ Lásd pl. A szociáldemokrácia viszonya a valláshoz. Neue Post, 1919. 03. 06. 1. „A szociáldemokrácia a vallást alapvető és ádáz ellenségének tekinti.” E tézist a cikk a nemzetközi szociáldemokrácia programjának és főbb vezetőinek nyilatkozataiból vett idézetekkel bizonyítja, és meg-

vádjával, a *Neue Post* hasábjain egy újabb, immár kimondottan hazai német vonatkozással is gazdagodtak. Ennek pedig különös jelentőséget kell tulajdonítanunk, mert-hogy az éledező hazai „volksdeutsch” mozgalom érdekérvényesítését felkaroló lap az amúgy is veszélyeztetve érzett német öntudat és a népiségi érzület zsidók általi fenyegetése ellen még elszántabban élezte ki fegyvereit. 1918–1919-ben az összeomlással, illetve a területi integritás megóvásának lehetséges módjaként felkínált nemzetiségi autonómiák kiépítésével párhuzamosan a *Neue Post* és az öt szócsőként használó – hangsúlyozottan katolikus – hazai sváb mozgalom nem is palástolt ellenszenvvel fogadta, és voltaképp a német önkormányzatiság népi fundamentumának megcsúfolásaként értékelte a zsidó Kalmár Henrik [Kohn Elkán] „nyakukba ültetését”. A lap antiszemita attitűdjének egy újabb szegmensét, s még az imént tárgyalt motivációkhoz képest is élesebb és elszántabb hangvétel megjelenését eredményezte az immár „saját bőrükért”, az autonóm érdekérvényesítési képességük idegenek általi elbitorlása ellenében felvállalt küzdelem.

1918 decemberében, amikor a lap nem titkolt kárörömmel arról számolt be, hogy „a Károlyi-párt és a radikális párt közti egységben súlyos repedések keletkeztek”, mégpedig a Jászinak tulajdonított baklövések miatt, arról is értesülünk, hogy „szintén Jászi miniszter okozta a német kérdésben bekövetkező rendkívül kritikus fordulatot. Jászi Oszkár ugyanis arra az ostobaságra vetemedett, hogy a némettség vezetését néhány szociáldemokrata zsidó kezébe próbálja átjátszani.” Márpedig e „szocialista agitátorok, akiknek most a ’német áru’ kapcsán kellett eljárniuk”, hamar eltékoztak a bizalmat, így aztán „Jászi e ’német’ politikájának következményei már jelentkeznek.”³⁹

A lap főszerkesztőjének év végi vezércikke azt is világossá tette, miben is áll a Jászi által fölülről küldött népvezetők és az őket befogadni nem akaró „igaz” németek ellentéte. „Bekövetkezett, amit már előre láttunk: szemérmetlen zsidó uszítók álruhaként használják fel a német gondolatot a német néplélek megmérgezésére. Korábban a zsidók voltak a magyar sovinizmus legádázabb képviselői. Még a múlt nyáron is azzal büszkélkedett egy német nyelvű budapesti zsidó lap, hogy a zsidóság érdeme az, hogy Magyarország korábban túlnyomórészt német városai viszonylag rövid idő alatt elmagyarosodtak. A zsidók mindenütt a leghevesebb magyarként

állapítja, hogy „így fokozódik a szocializmusban a vallás iránti közöny a megértés hiányává, a megértés hiánya pedig a vallással szembeni – különösen a keresztény vallással szembeni – gyűlölködő harccá. Röviden megfogalmazva, a zsidók Krisztus iránti gyűlölete [kiemelés az eredetiben] az, mely a szociáldemokrata pártba belegyökeresedett. E kereszténység iránti gyűlöletet a szocializmus már születése pillanatában elválaszthatatlan örökségként kapta s az anyatejjel szívta magába. A szocializmus két alapítója, Lassal[l]e és Marx, persze zsidók voltak!”

³⁹ Das Volk Jászis ist unzufrieden! Neue Post, 1918. 12. 10. 2.

léptek föl, s nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a németektől iskoláikat elvették. A zsidó sajtó volt az, mely szidalmak áradatával illette mindazokat, akik németiségüket nem kívánták megtagadni. Annak idején e zsidókat épp saját üzleti érdekeik készítették a túlfűtött magyarok piros–fehér–zöld gúnyjának felöltésére. A Kohnok és Rosenblühök siettek ötven krajcárért Hunyadikká, Rákócziikká és Kalmárokká⁴⁰ avanzsálni. Most azonban megváltoztak az idők. A magyarországi németiség felébredt. Felébresztésében a szóban forgó zsidók a legkevésbé sem játszottak közre. Igen óvatosan jártak el, a magyarsággal való viszonyukat egész addig nem akarták megrontani, míg az nem került teljességgel a földre. Most már azonban hirtelenjében fölfedezik német szívüket. S vezetői kívánnak lenni a megbéredt német népnek. Ki akarják használni a német gondolatot saját ügyleteik érdekében, mint ahogyan korábban a magyar gondolatot is kihasználták.”⁴¹

S hogy miként kívánják meglovagolni a német nemzetiségi törekvések révén teremtett politikai konjunktúrát? „Szociáldemokrata zsidó vezetők jelennek meg a német községekben, különösen Nyugat-Magyarországon. Dél-Magyarországra nem mennek, mert ott a szerb megszálló csapatok huszonötöt sóznának rájuk, ahogyan a zsidó Kalmár Jenőre Szabadkán. Így most Nyugat-Magyarország a vadászterületük. A szociáldemokraták ’német’ vezetői előszeretettel küldenek a német községekbe olyan embereket, akiknek zsidó származása nem látszik már száz lépésről is. A háttérből irányítók azonban mindig ők. Felháborító, milyen lelkiismeretlen módon használják ki a zsidó szocialistavezérek népünknek a német népiség jogai iránti őszinte lelkesedését.” S mindeközben homályban hagyják a falusi németiség legszembeötlőbb attribútuma, a mélyről fakadó vallásosság ellen szőtt tervüket. „Hamisítatlan zsidó-szocialista módon kezdik meg harcukat a keresztény vallás ellen a községekben. A németiség csupán mézesmadzag ahhoz, hogy a német népet megnyerhessék a vallásellenes szociáldemokrácia számára.” A lap szerint föl kell tárni ezt az összeesküvést: „E nyomorult zsidó mesterkedésnek véget kell vetni. Keresztény német nép, szegülj ellene ennek! Kérdezzük téged, lehet egy zsidó német? Nem, soha! Egy zsidó az zsidó, akár piros–fehér–zöld, akár fekete–vörös–arany színeket hord. [...] Űzzétek ki a zsidó-szociáldemokrata ügynököket falvaitokból, ha nem teszitek meg, nemsokára minden községben viszálykodás, rablás, gyilkosság, emberölés következik. Ne legyen bizalmatok az arrafelé csavargó, fizetett ügynökökhöz [...]. Keresztény és német, ez az egyedüli ismérve a teljes igazságnak és őszinteségnek, minden egyéb hitvány zsidó népcsalás!”⁴²

⁴⁰ Utalás Kalmár Henrikre, a későbbi tárca nélküli német miniszter mellett működő államtitkára.

⁴¹ (h) [HUBER, Anton]: Christlich und deutsch! Neue Post, 1918. 12. 28. 1.

⁴² Uo.

Az 1919 januárjában elfogadott német autonómiatörvényt⁴³ a *Neue Post* és a *Bleyer* irányította német politikai közösség ambivalens érzésekkel fogadta. Ennek, illetve a zsidóság német mozgalomra való rátelepedésével kapcsolatos aggályoknak burkolatlanul hangot adtak. „A német önkormányzat tehát immáron törvény. Talán már holnap hivatalosan kihirdetik az első német miniszter kinevezését. Nekünk, akik az elsők voltunk, akik nyíltan felléptek a németiség jogaiért, örömmel kellene tudatnunk e tényt a német néppel. Ujjongva kellene szerteszét kiáltanunk az országban: kedves német honfitársak, legyetek jókedvűek, mert egy szebb jövőnek nézünk elébe, anyanyelvünk jogai örök időkre biztosítottak, mert immár magunk határozzunk a sorsunkról, önkormányzatunk van, német minisztériumunk van, német emberek fognak népünk élén állni, a német szó és a német jelleg fog győzedelmeskedni. Német örömeink kellene, hogy felhangozzék mind megannyi vidéken, s minden igaz német hálaímaja kellene, hogy felszálljon az égig, mert megértük e napot. Az ének azonban nem akarja elhagyni a torkot, s örömeinkre komoly aggályok borítanak árnyat. Halljátok meg hát, ti német férfiak és asszonyok: a német minisztérium élére ama miniszter mellé, akinek személyét [értsd: felfogásmódját – O. L.] nem ismerjük, csupán azt tudni, hogy egy sváb ember lesz, első államtitkárként egy szociáldemokrata zsidót állítanak. Hallod ezt, te kiváló német nép? A zsidó Kalmár-Kohn Henrik lesz a te államtitkárod!”⁴⁴

A csalódottság hangja keveredett a vádaskodásával: „Hogy került sor minderre? Hogy lehetséges ez? A magyar kormányban négy zsidó miniszter ül. Ők követelték a minisztertanácsban, hogy Kalmár Henriket nevezzék ki német államtitkárnak. Valószínű, hogy a német minisztert, Junker Pált,⁴⁵ egy ideig majd el fogják tűrni. Egy ideig elnézik majd neki, hogy ő egy született német. Utána azonban ugyanaz jöhet majd, mint ami a hadügyminisztériumban történt, ahol is addig nem állt be a nyugalom, amíg nem nevezték ki a zsidó Böhmöt miniszternek. Úgyhogy megalapozottnak tűnik az a meglátás, miszerint Kalmár Henriből miniszter lesz még.”⁴⁶ Mi egyébként nemigen tehetünk mást, mint hogy hangos tiltakozásunknak adunk hangot, s meggyőződéssel valljuk, hogy ezzel kétféle német szívből beszélünk. Meggyőződésünk, hogy német népünk egésze [...] gyalázként és sértésként éli meg azt, hogy egy zsidót nevezték ki német államtitkárrá. A német népet hatalmas igazságtalanság érte ezzel. A német minisztériumnak arra kellene szolgálnia, hogy benne német emberek tevékenykedjenek a német nép javára. S lám, a vezető posztra nem németet állítanak,

⁴³ Az 1919. évi VI. néptörvény „A magyarországi német nép önrendelkezési jogának gyakorlásáról”.

⁴⁴ (h) [HUBER, Anton]: Deutsche Autonomie – jüdischer Staatssekretär. Neue Post, 1919. 02. 01. 1.

⁴⁵ Valójában: Junker János, bánati sváb származású szegedi táblabíró.

⁴⁶ Ez valóban megtörtént. A tanácsköztársaság idején Junkert Kalmár váltotta föl, immár német népbiztosként.

hanem egy másik nép fiát, egy zsidót. Ám a magyar kormányban a zsidók és a szociáldemokraták ezt így akarták és így is lett. A magyar kormány zsidó és szociáldemokrata tagjai ezzel azt akarják [...] megakadályozni, hogy a német nép a saját településterületein a saját ura legyen. A német területeket éppúgy alárendeltségükbe akarják vonni, mint ahogy tették ezt a magyar területekkel. Kalmár Henriket azért tették német államtitkárrá, hogy gondoskodjék német népünknek a szociáldemokrata tanok mérgével való átitatásáról, s ezáltal mi németek az önkormányzatunkon belül ne tudjuk megakadályozni, hogy minálunk ugyanaz a zsidó wirtschafft üzessék, mint a magyaroknál. Német férfiak és asszonyok, jelszavunk most így hangzik: ki a zsidókkal a német minisztériumból! [...] S ha a szociáldemokrata népámítók, akik most gazdagon el vannak látva pénzzel, megjelennek a német falvakban, válaszoljuk nekik azt: Mi keresztények és németek vagyunk, és nem akarunk a zsidók szolgálói lenni.⁴⁷

A cikk említést tesz arról is, hogy a német önkormányzatba való beszivárgás mellett nagyobb számban jelent meg a zsidóság egyéb fontos kormányzati pozíciókban is. Ennek kapcsán természetesen kívülről is látható konkurenciaharc bontakozott ki, mely hozzájárult a Károlyi és Jászi pártja közti – korábban már említett – „repedések” kialakulásához. A *Neue Post* tökéletesen képen volt a kormányzatban belüli feszültségek ügyében: „Ama mohóság miatt is ingerültek a Károlyi-pártban, amely Jászi emberei rávetik magukat a kormányzati hivatalokra. Jászi követői ugyanis mind csupa zseniális ember és sajátságos módon mindnyájan Izráel törzséhez tartoznak. A soraikból jött több tucat államtitkárt neveztek ki, fejenként 40 000 koronás jövedelemmel. A fiatalabb, még harmincon inneni törzsbélieknek kormánybiztosi állásokkal kell beérniük. Úgy értesültünk, fennáll annak szándéka is, hogy az egyes minisztériumokban saját hitközségeket létesítsenek. Jászi népének étvágyát azonban az eddigi sikerek sem elégítették ki.” Saját pozícióinak erősítése végett „a Károlyi-párt fejébe vette, hogy néhány miniszteri és államtitkári posztot saját embereivel töltsön be, akik mindnyájan született magyarok. Mindez idegessé teszi Jászi népet.” Jól tudják, „e konkurenciát el kell hárítani. Úgy látszik, [...] addig nem lesz nyugalom, amíg az utolsó magyart is el nem távolítják a minisztériumokból. Végül is minden magyar többé-kevésbé reakciós, és egy esetleges ellenforradalom veszélyét csak úgy lehet hatékonyan elhárítani, ha e reakciós elemeknek útilaput kötnek a talpára. Nagy számban vannak még tehetséges fiatalok Jászi népében, akikről gondoskodni kell. Ezért aztán a reakciós, született magyarokat félre kell söpörni. Szabad utat a tehetségnek, ez a jelszava a radikális pártnak.”⁴⁸

⁴⁷ (h) [HUBER, Anton]: Deutsche Autonomie – jüdischer Staatssekretär. *Neue Post*, 1919. 02. 01. 1.

⁴⁸ Das Volk Jászis ist unzufrieden! *Neue Post*, 1918. 12. 10. 2. – A Jásziék által felhánytorgatott sérelmekről is tudósít a lap: „A radikális pártban igencsak bosszankodtak amiatt, hogy milyen kelletnül fogadták Svájcban [az oda nagyköveti rangban kiküldött feminista aktivista – O. L.] Bédy-

A *Neue Post* a két szövetséges politikai háttérküzdelmének kimenetelét is megjósolja: „Meggyőződésünk, hogy a Károlyi-párt a Jászival való viszályban a rövidebbet húzza majd. Jászi népének hatalmas étvágya van, és feltétlenül biztosítani fogja magának a vályúnál az egyeduralmat. Csak akkor emelkedik fel végérvényesen a hajnalcsillag a tehetséges nép számára, ha Jászi lesz a miniszterelnök, és a reakciós magyarokat a pokolba kergetik. A magyarnak születettek viszont készülődhetnek a kivándorlásra. Apropos, Argentína Dél-Amerikában, ahol a bolond Hirsch báró le akarta telepíteni a zsidókat, nem volna remek hely a magyaroknak megtelepedésre?”⁴⁹

E vitriolos hangnem persze alighanem a csak nehezen palástolni tudott csüggedés, az olykor vállalhatatlan agresszivitást is megengedő, ám olykor már-már nemzethalált vizionáló tehetetlen reménytelenség lecsapódása. Azé a pesszimizmusé, mely a küszöbön álló nagyhatalmi konferencia előre borítékolható határdöntéseinek kényszerű tudomásulvételét, egyszersmind a feltörekvő magyarság ügyének kisiklását, életerejének megroppanását kísérte. A csöndes haláltusa érzetét – hatalmas kontrasztként – csak mélyítette a régi rend elenyészésével talajt vesztett rétegek szemében az a látványosan sikeres érdekérvényesítési képesség, amelyet a hazai zsidóság mutatott fel az új viszonyok között. Márpedig ezt a *Neue Post* a forradalmi kormányok tudatos nemzetpolitikai irányváltásának tulajdonította, s ebből sokkoló jövőképet festett a megcsonkult országterület számára. „Igen jellemző a viszonyainkra, hogy a zsidóság a legerőteljesebben a magyar magterületeken van jelen. Mindez abból a tényből is látható, hogy az ellenség által megszállt területeken csupán 380 000 zsidó maradt, a meg nem szállt, többnyire magyarlakta területeken 534 000. [...] Ha mármost azt vesszük, hogy a zsidókat úgy a csehek, mint ahogy a románok, de különösen a szerbek nem túl szívélyesen fogadják, amiből persze az a természetes

Schwimmer Rózsát. Rendkívül zokon vették a Károlyi-párt részéről, hogy az emiatt nem üzent hadat az éppúgy reakciós svájci csöcseléeknek. Amikor Charmant Oszkár korábbi 'királyi' közjegyzőt [...] diplomatává nevezték ki, a Károlyi-párt úgyszintén elkövette azt a hibát, hogy mindettől nem volt elragadtatva. Jászi népe sosem fogja ezt megbocsájtani a Károlyi-pártnak. Az ilyen szemtelenségek egyáltalán nem eltűrhetők. A Jászi-népség tehetséges ifjai bosszút forralnak. Meg kell mutatni a Károlyi-pártnak, hogy ki az úr az országban. Az ő ellenérzésük dacára kell nemsokára kinevezni Párizsba rendkívüli követi és meghatalmazott miniszteri minőségben Rosenblüh Izidort, a Dob utcai öreg vaskereskedőt. Ettől fognak majd fölrobbanni a Károlyi-párt született magyarjai. S épp ez lesz a legjobb megoldás a nézeteltérésre. Így majd lesz elég hely Jászi népe számára.”

⁴⁹ Uo. – Maurice de Hirsch (1831–1896), megneemesített bajorországi zsidó bankárcsalád sarja, neves zsidó filantróp. Vasútépítésből (a későbbi Orient expressz) szerzett jövedelmeiből az oroszországi zsidók tengerentúli kivándorlását finanszírozta az általa létrehozott Jewish Colonisation Association által. A palesztinai zsidó állam megalapításáról viszont nem tudta őt meggyőzni Theodor Herzl személyes találkozásukkor, 1895-ben.

következtetés vonható le, hogy a zsidók valószínűleg elhagyják majd e területeket, hogy a tulajdonképpeni Magyarországra települjenek át, nos, úgy nagy valószínűséggel megállapítható, hogy hazánkban a zsidók néhány éven belül a teljes hatalmat magukhoz fogják ragadni. Ez lehet majd a valós, a tényleges eredménye a nagy világégésnek, mely nekünk nem csupán egy elveszített háborút és egy szétrombolt országot, de a létünkben való veszélyeztetettséget is örökül hagyta. Magyarország egy új Palesztina, vagy épp Galícia lehet.”⁵⁰

A *Neue Post* 1920 őszére – noha jelentős szolgálatokat tett a magyar kormány-nak, főképp a „nyugat-magyarországi kérdés” kapcsán kifejtett integritásvédő magatartásával – komoly (gazdasági természetű) válságba került. Dél-Magyarországon előfizetői 60%-ától fosztották meg a határváltozások.⁵¹ Olvasói tábora jó részét ezután a szintén megkérdőjelezett státuszú Nyugat-Magyarország adta, s igaz volt mindez a mozgalom politikai bázisára is.⁵² Az elmozdulás egyik lehetséges útja volt a városi (budapesti) jelenlét erősítése. Merész húzással egyenest a *Pester Lloyd* konkurensévé válást célozták meg – a nevükben is! Így született meg egy újabb cím-változást követően, 1920. november 3-án, a *Pester Zeitung*, mégpedig az elődlapok – a *Neues Kleines Journal* és a *Neue Post* – számozásbeli kontinuitását megőrizve. A politikai orientáció, a hangvétel (az antiszemita terminológia is) az elmúlt három év hagyományait folytatta, ahogyan a szerkesztőség összetétele és vezetősége is. Ám a lendület csak egy évig tartott ki. 1921. október 4-én a megújult lap is utolsó számát hozta ki. Az ok persze nem a nyilvánosságnak tálalt verzió volt, vagyis hogy Huber kanonoki kinevezést kapott Sopronba, sokkal inkább az, hogy a „burgenlandi kérdés” rendeződésével elvesztette jelentőségét a lap: a Központi Sajtóvállalat nem látta már szükségét annak, hogy napilapot finanszírozzon a maradék svábságnak, a városi németiség pedig nem volt képes eltartani azt.⁵³

A megoldást nem egy újabb profilváltás hozta el, hanem egy teljes „tabula rasa”. Még 1921 októberében elindította Bleyer a *Sonntagsblattot*, mely azonban már csak hetilap volt, ám immár nyíltan felvállalva, hogy a vidék német parasztságának szól. 1940 októberéig, a volksbundista *Deutsche Zeitung* indulásáig, nem lesz napilapja a hazai német mozgalomnak.

⁵⁰ KÖNIG, Anton: Die Juden in den zukünftigen Ungarn. *Neue Post*, 1919. 01. 16. 2.

⁵¹ KÖNIG, Anton: Das deutsche Volk Ungarns und die Neue Post. *Neue Post*, 1920. 05. 30. 3.

⁵² 1920-ban Bleyer Szentgotthárdról, Huber Nezsiderből, Scholtz Kismartonból jutott be a Nemzetgyűlésbe.

⁵³ TAFFERNER, Anton: Die katholischen Donauschwaben in Ungarn (1918–1945.) In: Unser gemeinsames Erbe. 1100 Jahre deutsch–ungarische christliche Beziehungen. Szerk. HAMBUCH, Wendelin. Budapest, St. Gerhards-Werk, 2001. 149–194, 157.